

Artikel

Legislatief theater, een instrument voor de kwalitatieve verdieping van democratische processen

Lucas Vandenbussche

'Versaaiing' en 'verzuring' van de vertegenwoordigingsdemocratie betekent niet het einde van het democratisch bestel. Het zijn symptomen om in dit statisch democratisch model nieuwe stappen te zetten die leiden naar kwalitatieve verdieping en vitalisering. Een middel daartoe is o.a. 'legislatief theater' van Augusto Boal. Een theaterexperiment – of noem het een wetgevend experiment – in Rio De Janeiro toont hoe burgers daadwerkelijk er in slagen om samen met gemandateerden wetgevend werk te verrichten. Het artikel gaat dieper in op de werkprincipes van deze methode zodanig dat ze inspiratie kunnen geven aan diegenene die concreet aan de kwalitatieve verdieping van het democratisch proces willen werken.

In de besluiten van zijn artikel: "The third Way: Die Neue Mitte/Mythe?" verschenen in het tijdschrift Oikos 2/2000, schrijft Dirk Holemans het volgende:

"Er is nood aan nieuwe bruggen tussen burgers en politiek, waar burgers vanuit hun eigen levensverhaal kunnen deelnemen aan publieke debatten. Zo kunnen menselijke ervaringen terug de politiek inspireren en voeden."

Het artikel dat nu volgt, wil bijdragen tot de kernidee van bovenstaand citaat.

Ook tijdens het laatste decennium zien we vanuit de burger in de westeuropese samenlevingen nieuwe bewegingen ontstaan die aan politiek doen naast de politieke partijen. De witte beweging, bewegingen tegen globalisering, bewegingen rond mobiliteit, voedsel, consumptie, de beweging rond asielaanvragen, enz. Deze bewegingen hebben enkele eigenschappen gemeen: ze spelen direct in op acute, concrete noden, ze zijn massaal en hebben veelal een internationale uitstraling.

Deze burgerbewegingen zijn juist daardoor moeilijk te vatten binnen de grenzen van politieke partijen of traditionele instituties, zoals de vakbeweging, koepelorganisaties, patroonsorganisaties, boerenorganisaties en bepaalde beleidsadministraties en -diensten.

Eens de burgerbewegingen zich compromitteren met instituties, krijgen we een Faustscenario: de ziel wordt verkocht aan de duivel. De beweging wordt uitgehold. Dit is een maatschappelijk fenomeen dat ook in andere tijden zijn tol deed gelden. Instituties hebben immers de eigenschap hun bestaansgrond te vrijwaren. Dit doen ze door het annexeren van maatschappelijke fenomenen die via basis- of burgerbewegingen gestalte krijgen. Tegelijk wordt het maatschappelijk fenomeen aangepast aan de bestaansgrond van de institutie. Precies daarom worden basisbewegingen in hun kern gesmoord: wat binnen de institutie past, wordt behouden, wat niet past wordt van het maatschappelijk fenomeen ontdaan.

Oikos, Politiek, milieu, cultuur, 18, 3/2001, Artikel

Er wordt in het fenomeen gesneden tot het past. Vanaf dan zijn beperkte maatschappelijke veranderingen mogelijk via instituties. Dit is een zekere winst voor de burgers van de basisbeweging. De winst voor de instituties is dat ze de storm hebben overleefd en dat ze hun bestaansgrond hebben gevrijwaard. Het nadeel voor de burger is dat het maatschappelijk fenomeen ingekapseld, versneden en ingekort wordt. Dikwijls merken we het gevoel bekocht te zijn bij burgers die de beweging trokken maar met de institutie niets te maken hadden.

Maar er is een ander nadeel dat, volgens mij, minder zichtbaar maar niettemin meer nefast is: het nadeel op *procesniveau*.

Tot hiertoe hebben we het gevolg van institutionaliseren van bewegingen op resultaat-, *prestatieniveau* gezien. Op *procesniveau* loopt het als volgt. De burger heeft zich geëngageerd in een beweging. Door institutionalisering raakt hij/zij het voorwerp van zijn/haar engagement kwijt. Het voorwerp is deel geworden van de institutie (zoals een beleidsinstantie, een vakbeweging, een dienst, een politieke representatie zoals gemeentebestuur, ministerie, parlementaire commissie, enz.).

Anderen ontfermen zich nu over zijn/haar voorwerp en ontnemen daarmee ook het elan waarmee deze burger zich in de beweging (lees: maatschappij) heeft geëngageerd (tenzij die burger deel of lid wordt van sommige instituties. Vraag is dan nog hoe die burger met het voorwerp van zijn/haar engagement rechtstreeks kan bezig zijn.).

Dit proces ontkoppelt het engagement van het resultaat ervan. M.a.w.: zelf beleefd engagement wordt ontdaan van het zelf beleefde resultaat. Mensen die zich bezighouden met leerprocessen kunnen hier vaststellen dat de burger in zijn/haar burgerzin wordt ontkracht. Zij/hij verliest het voorwerp en tegelijk haar/zijn stem. Weliswaar wordt deze burger – als het goed gaat – *vertegenwoordigd* door een politicus/ca of een geïnstitutionaliseerde dienst, maar dit is op het gebied van beleving te weinig.

Dergelijke processen hebben tot gevolg dat burgerzin doodbloedt. Daarom zijn flink geïnstitutionaliseerde samenlevingen als de West-Europese tot bloedarmoede gedoemd. Er groeit een kloof tussen de ontmoedigde burger en de beleidsvoerd(st)ers.

Volgens mij is de basis van deze bloedarmoede een interpretatiefout als het over democratie gaat. De West-Europese democratie is enkel gestructureerd door representatie, een lineair besluitvormingsproces. Burgers laten zich vertegenwoordigen door anderen (door verkozenen sinds de invoering van het algemeen stemrecht). Dit zou een aantal voordelen moeten hebben, nl. een snelle besluitvorming (soms lukt dit wel). Deze democratische opstelling heeft zeker haar nut bewezen en zal dat hopelijk nog kunnen doen. Maar haar nut is niet meer genoeg.

Nadeel van dit besluitvormingsproces is dat iedereen maar een deeltje van het proces meemaakt. Op belevingsniveau is dit nefast. Zoals hoger beschreven wordt elan en resultaat op belevingsniveau ontkoppeld wat het elan, de zin om burger te zijn tenietdoet.

Maar volgens mij heeft de fragmentarisering van het besluitvormingsproces – dat eigenlijk, ongewild zeer complex wordt – een *versaaiing* van het democratisch samenleven tot gevolg. *Versaaiing* dat de man/vrouw van de straat altijd aan de onderkant van het besluitvormingsproces blijft staan, dat de beleidsadministrator op zijn/haar eigen 'postje' blijft zitten (tot er een toestemming komt dat een ander 'postje' mag ingenomen worden), dat de gemandateerde ook telkens aan de top van de besluitvorming blijft.

Op zich is *saaiheid* geen probleem, maar het saai aan heel de situatie is dat daardoor de contacten tussen deze mensen beperkt blijven (in termen van de gemandateerden gaat het contact met de basis verloren). De media nemen dan – zogezegd – de taak op om deze communicatie wat te compenseren.

Maar het is 'compensatie': de beleving van de communicatie is sterk teruggedrongen omdat het geen menselijk contact is.

Oikos, Politiek, milieu, cultuur, 18, 3/2001, Artikel

Als tussen de verschillende schakels van het democratisch besluitvormingsproces slechts beperkte contactmogelijkheden zijn, kunnen mensen zich niet inleven in de andere posities en kunnen ze hun beperkingen en frustraties niet uitwisselen. Eenzaamheid en *verzuring* zijn er de gekende symptomen van. Laat ons niet schoppen tegen het systeem. Dit meer dan 100-jarig systeem zo maar wegnemen leidt tot ondragelijke onzekerheid en neigt naar het totalitaire. Laat ons geen energie daaraan verspillen. Naast deze *versaaiing* en *verzuring* kunnen we op zoek gaan hoe gemandateerden **samen** met burgers aan beleid kunnen doen. Dit wil niet zeggen: een hoorvergadering en de democratische kous is af, maar een duidelijk systeem waarin een *wetgevend proces* mogelijk is. Een proces dat bestaat uit cultuureigen procedures waarin de burger en de gemandateerde nauw blijven samen werken tot de wet geformuleerd wordt, uitgevoerd en geëvalueerd. Dit veronderstelt gemandateerden die hun eigen persoonlijke en partijgebonden aspiraties kunnen opzij zetten voor de stem van een groep en toch genoeg ruggengraat hebben om een relatie met grote groepen burgers aan te gaan.

Dit **artikel** wil aan de hand van een Braziliaans experiment aantonen dat zo'n proces en procedure kunnen ontstaan. Het wil mensen die de eeuwenoude democratische evolutie een verdiepte vorm willen geven, inspireren.

Ik ben er zeker van dat het "**legislative theatre**" van Augusto Boal, een uniek theaterexperiment – of noem het een *wetgevend experiment* – dat zich afspeelde in de straten en een segment van het stadsbestuur van Rio de Janeiro tussen 1993 en 1996, een concrete bijdrage kan leveren tot de kwalitatieve verdieping van de democratie.

Om het *legislatief theater* uit te leggen moet ik eerst het *forumtheater* – ook wel eens inspringtheater genoemd – uit de doeken doen. Het *legislatief theater* maakt namelijk gebruik van deze theatervorm.

FORUMTHEATER

Historiek

Net als in verschillende Latijns Amerikaanse landen bestond tijdens de beginjaren '60 in Brazilië een ruime sociale beweging van kleine boerengezinnen die zich vooral plaatselijk verenigden om een soms vrij combatieve vuist te maken tegen het grootgrondbezit en de corrupte beleidsapparaten.

Boal leidde toen een groep acteurs die aan 'sociaal theater' deden. De troep trok het land door en poogde binnen de strijdcultuur van de kleine boeren, in vaak kleine boerengemeenschappen het vuur brandend te houden.

Dit aanvankelijke strijdtheater onderging allerlei invloeden.

In de eerste plaats vanuit het publiek zelf: het was duidelijk dat deze geschoolde artiesten de problemen van de meestal ongeletterde boeren enkel beschouwelijk konden benaderen. Een wezenlijke invoeling met de situatie en het leed van de boerenmensen stuitte op een aanzienlijke kloof.

Het was ook de tijd dat het gedachtegoed van Guevara en P. Freire, Boal bereikten (Boal werkte in die tijd regelmatig samen met Freire). Deze verschillende elementen hebben er toe geleid dat het aanvankelijke strijdtheater langzaam maar zeker evolueerde naar forumtheater. Een theatrale debatvorm, die niet enkel bruikbaar was binnen Brazilië, maar ook in andere Latijns-Amerikaanse landen die met dezelfde onderdruktingsverschijnselen te kampen hadden.

In de jaren '70 en '80 woonde Boal – aanvankelijk in ballingschap – in Europa. Van daaruit kende het forumtheater een grote verspreiding. Her en der werden gezelschappen opgericht die deze vorm rond allerlei

Oikos, Politiek, milieu, cultuur, 18, 3/2001, Artikel

Europese onderwerpen gebruikten (Portugal, Frankrijk, Duitsland, Denemarken, Nederland, Italië, enz.). Voor Vlaanderen was dat onder meer de theatergroep Kopspeeld.

In Europa werd de methode inhoudelijk aangepast: de onderdrukkingsthemata waarover forumstukken in Europa handelden, waren meer versluierd, intrinsieker dan in Latijns Amerika waar een uitgesproken dictatoriale sfeer heerste. In Europa handelde men meer over eenzaamheid, depressie, verslaving, geweld binnen gezinnen, microrelationele situaties, enz.

Momenteel wordt forumtheater over de hele wereld gebruikt (Japan, India, Zuid en Centraal Amerika, Australië, Europa, Afrika en Noord Amerika). Onderwerpen zijn legio: de positie van de vrouw, geweld binnen relaties, rassendiscriminatie, pestgedrag tussen werknemers en tussen leerlingen, homofobie, structureel geweld in onderwijssystemen, zelfdoding, toegankelijkheid voor andersvaliden, ouderen in instellingen, echtscheidingen, corruptie, onteigeningen, verhouding buurt - industrie, armoede, werkloosheid, samenleven van autochtonen en allochtonen, besnijdenis van vrouwen, sluitingen van bedrijven, uithuwelijken van jonge mensen, aids, verkeersveiligheid, enz.

Enkele essenties

Deze onderwerpen hebben gemeen dat zij telkens een combinatie aanduiden van maatschappelijke fouten en persoonlijk aangevoelde knelpunten. Uit de woelige Zuid-Amerikaanse jaren '60 en '70 neemt Boal de term "oppression", "opressão" mee. Afwisselend vertaald door "verdrukking", "onderdrukking". Termen die in mijn werk met jonge westerse studenten weliswaar oubollig aandoen, maar toch een kernbegrip vormen in het gedachtegoed.

Het verloop van een forumvoorstelling

Het stuk wordt gemaakt rond een bepaald thema. De voorstelling kent dezelfde opbouw als een gewoon toneelwerk, alleen onthoudt het forumtheater zich van een catharsis. Boal stelt dat de catharsis beter voorkomt in het leven van de toeschouwers dan in een knusse theaterzaal. Op het ogenblik dat de spanning volledig opgebouwd is – dit is tevens het ogenblik waarop de toeschouwer zich het meest betrokken voelt – stopt het stuk. Dit betekent dat er geen harmonische afloop (geen happy end) is van het gestelde probleem. A. Boal vindt dat door hier af te breken de toeschouwer de meeste kans krijgt om over de ingevoelde situatie te reflecteren. Bij een 'happy-end' zou het – in de ogen van de toeschouwer – de acteur/actrice zijn die de problemen oplost. Nu blijft na het eerste stuk de toeschouwer op zijn/haar honger zitten. En deze honger mobiliseert.

Het stuk wordt, na een pauze, van voor af aan opnieuw gespeeld. Tijdens de pauze wordt het publiek licht opgewarmd om in het tweede deel zelf daadwerkelijk initiatief te nemen.

Bij het herspelen van het stuk door de vaste acteurs en actrices, krijgt iedereen in het publiek de kans om, op welk moment ook, het stuk stop te zetten en de protagonist/e (lees de onderdrukte) op scène te vervangen. De toeschouwer wordt nu zelf actrice of acteur en probeert haar/zijn invloed te laten gelden in het stuk. De overige vaste acteurs/actrices improviseren trouw aan hun rol en personage. Hierdoor krijgen de interventies van de gastacteur/-actrice een realiteitswaarde.

De werking van de methode

Boal ontwierp een nieuwe term voor het forumpubliek. Hij noemt ze 'spectactors', vrij vertaald: 'spectateurs/trices'. Een samenvoeging van de termen 'spectator' en 'actor'. Etymologisch zijn er twee grondbetekenissen verweven in dit woord, nl. het beschouwen (latijn: spectatum) en het handelen (latijn: actum). De samenhang van deze twee menselijke mogelijkheden verandert de mens van passief wezen naar actief.

Oikos, Politiek, milieu, cultuur, 18, 3/2001, Artikel

Via forumtheater kan de spectator - op een 'veilige' manier- een situatie die dicht bij zijn leefwereld aansluit beleven. Hij/zij kan zelfs -samen met andere spectators experimenteren in deze situatie. Hierdoor geeft hij/zij zichzelf de kans om de situatie vanuit verschillende posities te ervaren. Dit verbreedt en verscherpt het zicht van de spectator op zijn/haar stukje leefwereld. Het toont de mogelijkheden om in zijn/haar stukje werkelijkheid veranderingen aan te brengen. Het zien en beleven van meer mogelijkheden in een levenssituatie, vergroot de vrijheid om met het 'lot' om te gaan.

In de praktijk blijkt dat meerdere toeschouwers dezelfde cruciale momenten in een stuk uitkiezen om 'hun antwoord' op de situatie te spelen. Het zijn zinvolle momenten in een forumvoorstelling, omdat dan verschillende, mogelijke handelwijzen van de protagonist(e) naast elkaar worden gezet. De invloed van de protagonist(e) wordt zo geëxpliciteerd.

In Boaltermen wordt de invloed van de onderdrukte blootgelegd. Oppervlakkig beschouwd is dit een paradox: een onderdrukte die invloed heeft. Juist door deze paradox te beleven wordt de protagonist(e) meer bewust van zijn/haar eigen macht en mogelijkheden en daardoor een vrijer mens.

Maar dit protagonistenproces speelt zich uiteraard niet alleen af. Als één rader beweegt, beweegt het hele systeem. Zo worden, door het inspringen van het publiek in de rol van de protagonist(e), ook de andere pionnen in het systeem duidelijker.

De antagonisten (onderdrukkers) zullen bij de minste tegenstand hun strategieën aanscherpen, aanpassen of veranderen, waardoor hun posities, drijfveren en dergelijke nog meer geëxpliciteerd worden.

Zo wordt ook de rol en de betekenis van tetragonisten duidelijk. (De zogenaamde neutrale getuigen. Bv.: een protagonist wordt door een antagonist op straat overvallen. De tetragonist, een wandelaar die net zijn hond uitlaat, ziet het gebeuren en grijpt niet in)

Tijdens de forums wordt het debat met louter woorden zoveel mogelijk achterwege gelaten. Een echt debat bestaat niet alleen uit woorden maar ook uit daden. Dit heeft te maken met het mensbeeld van Boal en anderen: een mens is een verwevenheid van waarnemingen, gevoelens, emoties (roerselen of innerlijke bewegingen), gedachten en uiterlijke bewegingen in communicatie met anderen en omgevingen. Indien het debat louter met woorden zou worden gevoerd, kan het onderwerp geen daadwerkelijke betekenis hebben voor het leven.

Regisseurs merken heel dikwijls dat, als mensen de neiging vertonen om enkel over problemen te *spreken*, de rest van het expressievermogen en van de beleving verdwijnt (mimiek, handelingen, bewegingen).

Je kunt natuurlijk de oefening maken wat het zou zijn als mensen met problemen enkel zouden handelen of enkel zouden voelen. (In het laatste geval kom je heel dikwijls in de psychiatrie terecht.)

Als het om forumtheater gaat, gaat het voor honderd procent over theater. D.w.z. dat een forumstuk niet de realiteit is maar **het beeld** ervan (in de zin van 'ceci n'est pas une pipe').

Voor het sociaal actiemiddel forumtheater levert dit een beperking en een voordeel op. Nl. de *beperking* dat de forumbehandeling van een onderwerp telkens slechts symbolisch kan gebeuren. De echte sociale veranderingen gebeuren bij het publiek thuis, op het werk, de school, de familie, enz. Het hindert dat je een zekere afstand hebt, je werkt als forumacteur/trice nooit helemaal concreet aan veranderingen en daardoor kun je deze verandering ook nooit sturen of bepalen. Een forumvoorstelling gooit een steen in een vijver met de hoop en nieuwsgierigheid dat de deiningen aan de oever iets veranderen.

Het *voordeel* is, dat er binnen de symboolomgeving van een theaterstuk een veiligheid bestaat. Het hoeft allemaal niet echt te zijn. Je kunt dingen (emoties, geluidsterktes van je stem, zinswendingen, standpunten, handelingen) uitproberen. Als ze mislukken, zijn de gevolgen niet zo erg als in de werkelijkheid.

In die zin heeft een forumtheaterstuk een ondersteunende betekenis voor de gewone werkelijkheid van de spectateur. Daarom zijn aan de vormgeving van dergelijke stukken enkele regels verbonden. De voornaamste in dit verband is dat er zowel tijdens het eerste gedeelte dat door de vaste acteurs/actrices wordt gespeeld als tijdens het tweede deel van de voorstelling, gewaakt wordt dat de speeltrant niet 'magisch' wordt. Alle speelstijlen (naturalistisch, romantisch, allegorisch, realistisch enz.) zijn goed, behalve het surrealisme (wat niet

Oikos, Politiek, milieu, cultuur, 18, 3/2001, Artikel

wegneemt dat ik niet kan genieten van een surrealistisch stuk). Het surrealisme dient de doelstellingen van een forumstuk niet omdat het de realiteit verlaat in plaats van benadert.

Een forumstuk kan op verschillende manieren worden gemaakt. Men kan **met mensen die in de situatie leven** een stuk maken. Bv.: in Rotterdam wordt in een bepaalde wijk een stuk gemaakt door Marokkaanse jongeren en autochtone buurtbewoners (meestal ouderen). Dit stuk wordt in de eigen buurt opgevoerd en vervolgens trekt het door verschillende Rotterdamse buurten waar gelijkaardige problematieken zich voordoen. In dit project zitten een professionele regisseur en enkele buurtwerkers die de productie ondersteunen. De makers en spelers zijn de buurtbewoners zelf. Deze productiewijze heeft als voordeel, dat de acteurs door het maken een dieper inzicht verwerven in hun situatie en deze meteen in verband kunnen brengen met hun dagdagse werkelijkheid. Vaak verlaagt tijdens de voorstelling de drempel tot participatie van het publiek, terwijl het theatraal debat intenser wordt.

Probleem hier is dikwijls een trager productieritme en op sommige momenten een grotere weerstand bij de spelers.

Je kunt ook een stuk maken **met professionele acteurs**. Het werkt sneller. Hoewel de meeste stukken toch een grotere inlevingstijd in de problematiek en de beleving ervan, nodig hebben. Telkens is toch een intens contact met getuigen onontbeerlijk.

Meer dan eens wordt een mengeling van cast voorzien: zowel professionele acteurs/actrices werken samen met gelegenheidsacteurs/actrices die het thema dagelijks beleven.

Dikwijls geeft de budgettaire factor de doorslag in de keuze.

LEGISLATIEF THEATER

Jaren nadat het forumtheater ontstond, kreeg deze theatervorm, tussen 1993 en 1996 in Rio de Janeiro een verlengstuk. Hierdoor konden de resultaten van het forumtheater niet enkel worden omgezet in bewustwording maar kreeg deze bewustwording ook de kans om in de beleidstructuur van een regio in te grijpen. Dit via 'legislative theatre', een theaterprocedure – of liever *een beleidsprocedure* – waarin zowel betrokken burgers als wetgevers samen aan wetgevend werk doen.

Het ontstaan:

In 1989 werkten in Rio de Janeiro (6 miljoen inwoners plus 6 à 7 miljoen in de buurtsteden) 35 culturele animatoren voor het Center of Theatre of the Oppressed (CTO), het centrum dat het forumtheaterwerk in de stad coördineerde. Door een wisseling van de macht verloren nagenoeg alle voorheen gesubsidieerde animatoren hun inkomsten. CTO werd een groep overlevers die, waar ze konden, forumopdrachten van non-profitgroepen op zich namen. Zo werkte de groep steeds meer voor een bepaalde vakbond.

Meer en meer werd de groep geassocieerd met deze vakbond en werd tevens voorwerp van de tegenstanders van de vakbond. In 1992 bekogelden tegenstanders de bus van de groep met stenen.

Dit voorval en de vele tegenstand en tegenslag die de sterk uitgedunde groep te beurt viel, deed hen besluiten de zaak op te doeken.

Toevallig was 1992 tegelijk een verkiezingsjaar. Als laatste ademtocht boden de acteurs/actrices zich aan bij de Werkliedenpartij (PT) om de verkiezingscampagne te helpen voeren. Zij wilden de campagne theatraliseren met straattheater en forumtheater.

Het voorstel van CTO werd door PT aanvaard op voorwaarde dat één van de theatermensen zich verkiesbaar zou opstellen.

De theatergroep vond dat Augusto Boal, sinds jaar en dag bezieler van het CTO, de kandidaat moest worden. Iedereen was het er over eens, behalve één man: Boal zelf. Hij was evenveel in het buitenland als in Rio met forumprojecten werkzaam. Daarbij kwam dat hij zijn leven lang theater had gemaakt en dat hij nu plotseling

Oikos, Politiek, milieu, cultuur, 18, 3/2001, Artikel

een beleidsman zou worden, waardoor hij dag in dag uit met wetteksten moest bezig zijn en dat zinde hem niet.

De groep hield echter vol en Boal liet zijn weerstand varen, door de veronderstelling dat van de 1200 kandidaten slechts 42 konden gekozen worden uit 22 verschillende partijen. De kans was dus heel klein dat hij zijn job als theatermaker zou moeten opgeven.

Maar toch: met de weinige financiële middelen waarover het CTO beschikte, slaagden ze erin om gedurende de kiescampagne heel vaak het nieuws te halen. Ze speelden theater, bouwden stoeten. Op grote bijeenkomsten waren ook zij aanwezig. En wat meer was: hun kleurrijk en ludiek optreden zorgde voor interessante beelden voor de media, interessanter dan beelden van politici die in maatpak een debat voerden of een toespraak hielden.

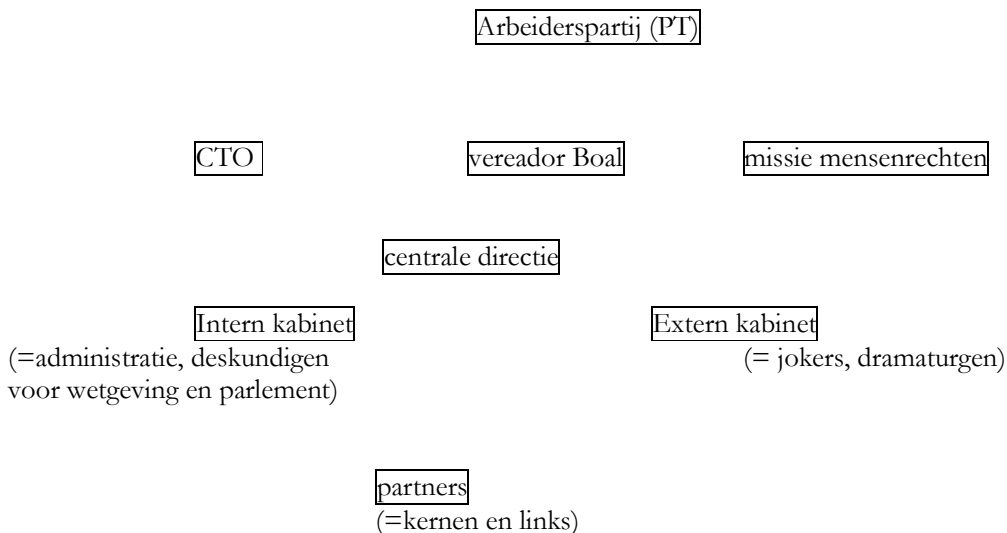
Ten slotte werd Boal verkozen. Tot grote verbazing van de groep (die aanvankelijk enkel de PT wou helpen) en tot ontstemming van Augusto Boal, die alleen de groep had willen helpen met zijn opstelling. Boal zelf was gedurende de kiescampagne heel vaak in het buitenland.

Boal was vereador geworden. Eén van de 42 'gemeenteraadsleden' die onder de leiding van een burgemeester de stad van 6 miljoen inwoners van 1993 tot 1996 kon besturen.

De bijdrage van het CTO aan de campagne werd geen laatste ademtocht, integendeel: een nieuwe levensfase. Boal kon als vereador binnen zijn kabinet tal van CTO-mensen aanwerven om op die manier de forumtheatertechniek te gebruiken in het wetgevend werk.

Zo ontstond het **legislatief theater**

Vooraleer verder in te gaan op de werkwijze van dit legislatief experiment geef ik eerst **de structuur**. Het zal wat volgt concreter maken.

Centraal stond de relatie tussen vereador en partners. In de communicatie tussen vereador en partners kwamen de wetten tot stand. Enerzijds bestaan de partners uit bevolkingsgroepen die rond een levensthema gegroepeerd (links) zijn (huisvrouwen, leraars, studenten, homo's, gehandicapten, bewoners van een bepaalde

Oikos, Politiek, milieu, cultuur, 18, 3/2001, Artikel

buurt, enz.). Anderzijds kwamen die partners ook uit forumtheaterkernen die her en der over de stad verdeeld zijn. Er waren binnen de grenzen van Rio 14 dergelijke kernen actief.

Tussen de groepen onderling werd een netwerk gecultiveerd. Contactvormen die gehanteerd werden zijn **forumtheaterstukken** die de ene groep voor de andere speelde. Er werden allerlei **forumfestivals** ingericht. Forumtheaterstukken werden ook op allerlei gelegenheden gespeeld (B.v. bij demonstraties, congressen, e.d.). Maar er waren ook specifieke bijeenkomsten. Hierin werd soms de **parabelvorm** gebruik. Bv. een groep boeren kwam samen met studenten om over specifieke problemen rond grootgrondbezit te praten. Eerst staken studenten een parabel in elkaar, waarin zij, zonder woorden, maar met een opeenvolging van theatrale beelden en sferen, hun voorstelling van de problematiek toonden. Dit verdiepte heel vaak de discussie en de verbondenheid tussen de mensen.

Tussen het kabinet en de partners waren de volgende communicatievormen uitgewerkt:

De 'kamer op het plein'

Een bijeenkomst van gewone mensen rond een bepaald thema (dikwijls in de open lucht) met de bedoeling een wet te maken.

De bijeenkomst bestaat uit een forumtheaterstuk van een kern of een link en een gesprek. In het gesprek werd niet enkel gestemd over de mogelijkheden maar de mensen verwoordden ook standpunten.

De aanwezigen namen vooraf de teksten door. Een wetgevende deskundige was aanwezig en participeerde aan het gesprek. Een coördinator maakte tevens een rapport op van de werkfase (voorstelling en interventies, suggesties, motieven en nieuwe informatie rond het thema).

De 'kamer op het plein' werd rond hetzelfde thema op verschillende plaatsen in Rio georganiseerd.

Interactieve Mailing List.

Per lopend legislatief thema dat het kabinet behandelde, werden mensen aangeschreven om het kabinet te informeren en opinies weer te geven.

Soms organiseerden groepen mensen een 'kamer op het plein' vooraleer ze antwoordden op de brief.

Vervolg van de contacten tussen groepen en kabinet:

Op het kabinet werd na het contact over een bepaald thema een groep van administratieve mensen, legale deskundigen, bevoorrechte getuigen gevormd. Ze werkten in twee fasen.

Eerst werden de rapporten van de bijeenkomsten grondig gelezen.

Dan volgde een eliminatie van hetgeen niet relevant was en opname van wat relevant was. Dit werd tot een wettekst verwerkt.

Daarna ging het wetsontwerp terug naar de groep mensen die aanwezig was op 'kamer op het plein' en werd de feedback nogmaals verwerkt.

Uiteindelijk behandelde het parlement het voorstel.

De visie

In dit stuk poog ik beknopt een inhoudelijke parallel te trekken tussen wetgevend werk en theaterwerk. Ik laat me ook hier inspireren door geschriften van Boal.

A. Van fenomeen naar wet

Oikos, Politiek, milieu, cultuur, 18, 3/2001, Artikel

In elk fenomeen, elk voorval, elke toestand, zit er een wet. Zowel in de natuur, de kosmos als tussen de mensen.

Een wet is meestal ongeschreven en heel dikwijls zelfs onuitgesproken, tot helemaal onbewust. Hoe lang heeft de appel niet moeten van de boom vallen, vooraleer een zekere Newton de wet formuleerde?

Meestal zijn het crisissen die ons nopen wetten te formuleren. Het is de pijn die ons de grenzen doet beseffen en ons levenswetten doet expliciteren.

Dit zou de essentie van wetgevend werk moeten zijn.

Gevoelig zijn voor fenomenen die zich voordoen in natuur en maatschappij en de keuze maken om daar expliciete wetten over te maken die het belang van de ganse samenleving dienen, dat is wetgevend werk.

B. Theater

Theater moet worden herkend door de toeschouwer. Wordt het niet herkend als iets dat eigen is aan het leven dan, haakt de toeschouwer af. Hij/zij verlaat de zaal of blijft beleefd zitten spelen met de brochure of begint zich onbehaaglijk te voelen of te gapen, enz. Als het ganse publiek een dergelijke houding aanneemt dan zit je met een stuk dat geen theater is.

Hoe komt dat?

Theater handelt over levensprocessen, levenswetten. Deze levenseigen zaken zijn punten van herkenning voor de toeschouwer: daar zal hij/zij naar kijken en blijven kijken. Niet dat de toeschouwer zich daarvan bewust is, meestal niet.

Wie theater wil maken, moet zich bezig houden met een onderzoek van levensprocessen, een speurtocht doorheen de wetten van het leven.

Net als een natuurkundige, een echte wetgever,.....

C. De twee samen.

Een doorgedreven theateronderzoek houdt de mogelijkheid in zich, om de wetten uit fenomenen zichtbaar te maken. Belangrijk in het geval van het legislatief theaterproject in Rio de Janeiro, was wel dat er uitwisseling moest zijn tussen de verschillende groepen die een sociaal fenomeen in een theatervorm gaten. Dit, om te toetsen of de formulering van de wetten wel voor de ganse gemeenschap geldend was.

Met een doorgedreven theateronderzoek wordt hier bedoeld: het repetitieproces waarin het eerste deel van het forumstuk gemaakt wordt, de vertoningen, de gesprekken achteraf met de besluiten, het technisch omzetten van de besluiten in teksten, de terugkoppeling naar linken, kernen en anderen.

Slotbeschouwingen

– In een wereld waarin kennis zich verengt tot informatiekennis (kennis uit boeken, tijdschriften, internet, opleidingen, onderzoekswerk, wetteksten) krijg je maatschappijen met extreme snelheden. Mensen die de informatietrein niet gemist hebben en anderen. Eén van de gevaren is dat het beleidsproces gevoerd wordt vanuit degenen die het meest gevat en snel met kennis overweg kunnen. Dit wil niet zeggen dat deze informatiekennis het leven of levensprocessen dient. (Haast en spoed is zelden goed.).

Tegenover informatiekennis plaats ik levenskennis. Levenskennis is een integratie van voelen, denken, waarnemen en andere zaken die heel moeilijk in een jargon te vatten zijn.

Levenskennis wordt niet louter geëxpliciteerd door wetenschappers, denkers en andere experts, door statistieken, theorieën en vakjargon. Levenskennis wordt geleverd door mensen die in het leven staan. Dus ook door zij die vanuit hun ervaringen een hekel hebben aan het wetenschappelijk, bureaucratisch beleidsjargon.

Kennis mag zich niet beperken tot de informatiekennis want deze ideologie sluit anderen uit.

Aan de basis van democratische processen in de samenleving hoort levenskennis.

Oikos, Politiek, milieu, cultuur, 18, 3/2001, Artikel

Wanneer beleidsmakers deze zaken uit het oog verliezen, dan krijg je een probleem van 'betrokkenheid', dan krijg je vervreemding van het beleidsproces.

Het mooie aan het legislatief project in Rio is, dat via het theatermedium mensen niet alleen uitdrukking geven aan gedachten maar ook aan belevingen die maximaal verbonden zijn met het dagelijkse leven. Daarbij is het de man of de vrouw, eventueel het kind in de straat die daadwerkelijk aan de wetgeving meewerkt.

In deze drie jaar werden door de partners en het kabinet van vereador Boal 13 wetten gemaakt. Misschien vind je dat weinig, maar kijk ook eens naar de kwaliteit van de processen die eraan zijn voorafgegaan. Voorbeelden zijn: het toegankelijk maken van openbare telefooncellen voor blinden, homo- en heteroparen betalen evenveel in hotels, verbod op isolatiecellen en elektroshocks in psychiatrische ziekenhuizen, toestemming dat vrienden of familieleden oudere patiënten mogen begeleiden tijdens hun ziekenhuisverblijf, alle staatsscholen moeten opvang voorzien voor de kinderen van het personeel en studenten, wet om getuigen van criminaliteit verregaand en concreet te beschermen.

Een opmerking die dikwijls terugkomt bij mensen die met het werk van Boal niet bekend zijn, is dat deze theatermethoden, die op actieve zelfbeleving van het publiek gebouwd zijn, meestal hier in het koudere Europa geen aansluiting kunnen vinden met de heersende cultuur en de culturele context (individualisme, een grotere gereserveerdheid, enz.)

Hoewel deze opmerking begin de jaren zeventig ook werd geformuleerd voor het forumtheater, kunnen we nu vaststellen dat in meer dan 45 landen over de hele wereld de methode gebruikt wordt, zowel in de theaterwereld, de educatie en het onderwijs, zowel binnen bewegingen van burgers als door therapeuten.

Telkens heeft de methode zich aangepast aan een andere culturele context (van Canada tot Egypte).

Waarom zou de Vlaamse politieke context zich niet kunnen laten inspireren door legislatief theater?

De nood aan kwalitatieve verdieping van onze democratie is nijpend genoeg.

– Legislatief theater is een instrument om het democratisch proces te verdiepen. Maar laat ons niet naïef zijn: een aantal mensen in Vlaanderen hebben niets aan het theater als medium.

In die zin is legislatief theater geen formule die we hier maar eventjes kunnen toepassen om het democratisch proces te verdiepen (of te redden). Dit medium is met omzichtigheid toe te passen en aan te passen aan de (sub)culturen waarvoor ze kunnen dienen.

Dit artikel is dan niet alleen bedoeld om dit instrument kenbaar en bruikbaar te maken in Vlaanderen, maar ook als illustrerende inspiratiebron voor democratische verdieping.

Misschien vinden andere media hun instrumentele waarde om hetzelfde doel te bereiken.

Lucas Vandenbussche

Bio

Lucas Vandenbussche werkt deeltijds met groepen sociale hogeschoolstudenten aan forumtheaterstukken, anderzijds is hij freelance dramadocent en vormingswerker.

Literatuur

Boal, A., *Theatre of the oppressed*, Pluto Press, 1979

Boal, A., *Games for actors and non-actors*, Routledge London and New York, 1992

Boal, A., *The Rainbow of Desire*, Routledge, London and New York, 1995

Boal, A., *Legislative Theatre*, Routledge, London and New York, 1998

Holemans, D., *The third Way: Die Neue Mitte/Mythe?*, Oikos 13, lente 2000:11-33

Schutsman, Mady, Cohen-Cruz, Jan, *Playing Boal*, Routledge London and New York, 1994

Vandenbussche, L., *Theater, Instrument voor Welzijnswerkers*, onuitgegeven syllabus, KVMW Gent, 2000